België-Belgique
P.B.
8000 BRUGGE 1-2
3/4674

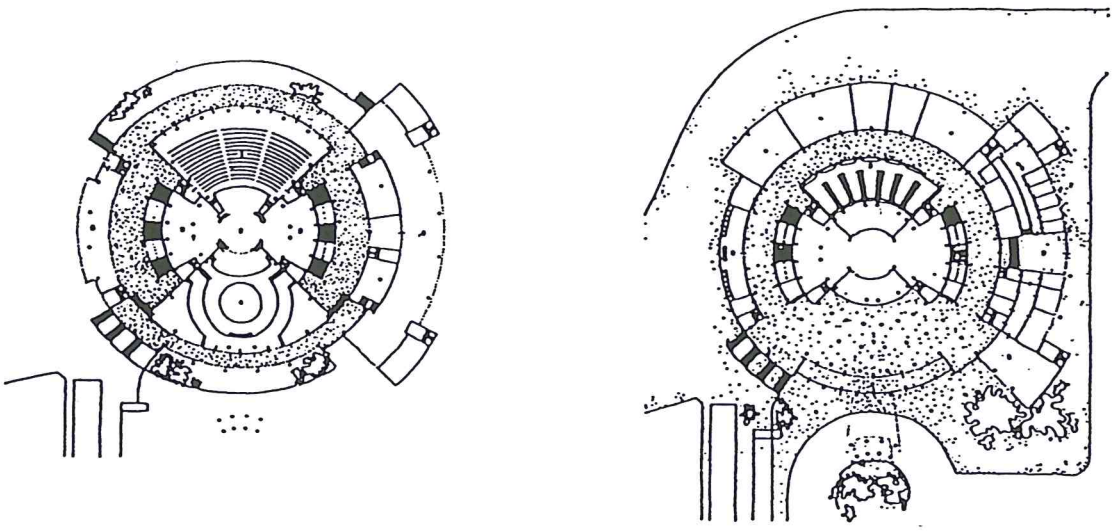
Jean-Jacques Soenen

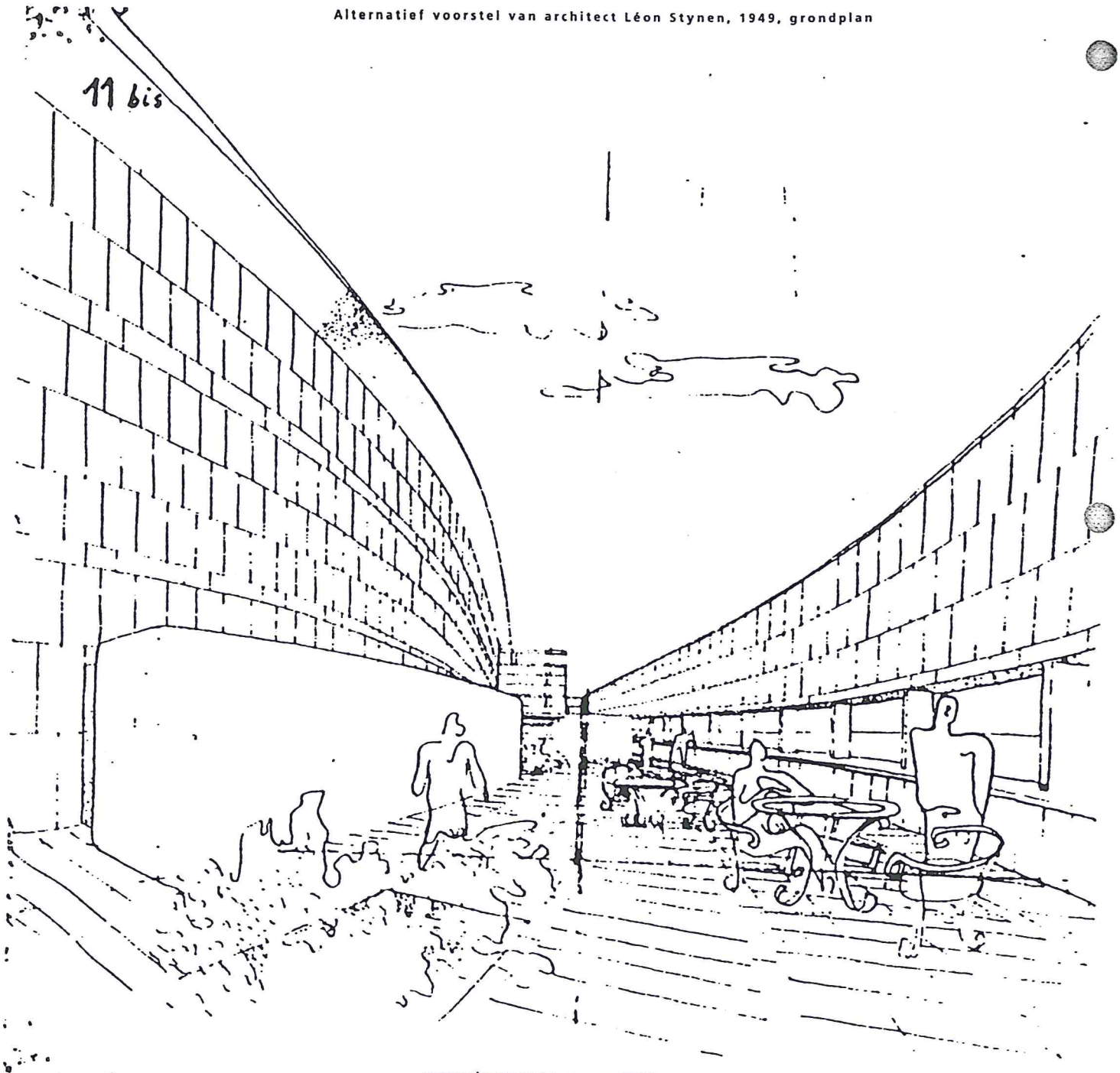
archipel

ver.uitgev. M. Felix . Koningstraat 43A, 8400-Oostende

afgiftekantoor BRUGGE 1, 2e afd. maandblad MEI 1998

Alternatief voorstel van architect Léon Stynen, 1949, grondplan

voorontwerpen terrassen, 1950

ARCHIPEL BULLETIN MEI 1998

vrijdag 15 mei 1998 om 20.30 u.
theaterzaal De Illusie, Graaf de Smet de naeyerlaan 19, Oostende

HET OOSTENDSE KURSAAL (LEON STYNEN) EN HET NAOORLOGSE PATRIMONIUM

voordracht door architect JOS VANDERBREEDEN
directeur Sint-Lukasarchief vzw

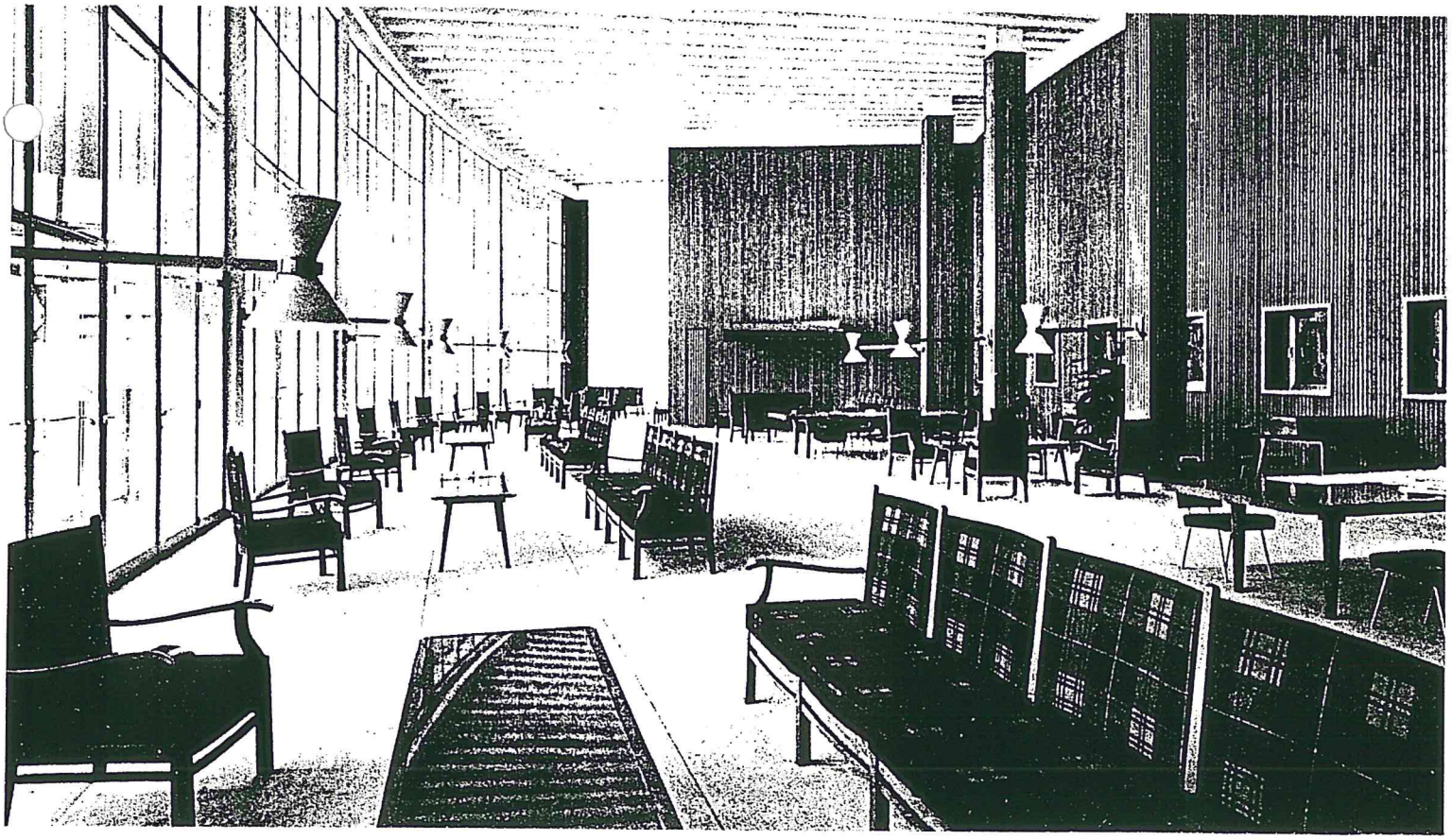

Precies een jaar geleden zou een banaal immobiliënproject het Oostendse kursaal doen verdwijnen achter een appartementengordel, in een combinatie van afbraak, nieuwbouw en 'restyling' ...
Het project botste terecht op breed protest. Het casino-kursaal werd definitief geklasseerd.

ARCHIPEL vroeg Jos Vanderbreeden naar een terugblik naar de jaren 50. De architectuurwedstrijd en de ontwerpplannen van Leon Stynen. Zijn moeizame strijd rond het kursaalontwerp wordt gesitueerd in de geleidelijke opbouw van het na-oorlogse patrimonium in Vlaanderen.

Jos Vanderbreeden is directeur van het Sint-Lukasarchief dat onlangs de titel van ambassadeur van Vlaanderen verwierf. Hij is de medeauteur van tal van architectuurhistorische werken waaronder drie belangrijke naslagwerken in de reeks Architectuur in België (uitgeverij Lannoo) : "De 19e eeuw in België", "Art Nouveau in België" en "Art Deco en Modernisme in België".

Gelet op het Oostendse onderwerp, gaat de voordrachtavond dit keer niet door in het Brugse Leerhuys, maar in het theater 'De Illusie', Graaf de Smet de naeyerlaan 19 te Oostende (zie kaartje).
We hopen u talrijk te kunnen verwelkomen op deze terugblik naar de jaren van de wederopbouw en de architecturale ambities die in de 'fifties' een generatie bezielden.

Léon Stijnen ziet nog toekomst voor huidige kursaal als kongrescentrum

Negentigjarige architekt acht verbouwing van Oostends casino mogelijk

OOSTENDE, ANTWERPEN — De 90-jarige Léon Stijnen ziet voor het Oostendse casino kursaal, waarvan hij de architekt is, een toekomst weggelegd als kongrescentrum. Hij acht dat mogelijk door de verbouwing van het huidige gebouw. Naast kongreszalen zijn er een restaurant en ondergrondse parkings nodig maar geen hotel, vindt Stijnen. Het kursaal slopen en vervangen door nieuwbouw (enkel met behoud van het huidige auditorium), zoals voorgesteld door de huidige koncessionarissen van het casino kursaal, noemt hij geldverspilling.

Léon Stijnen is één van de belangrijkste Belgische architekten van de 20ste eeuw. Zijn topwerken, vindt hij, staan in Antwerpen, namelijk het BP-kantoorgebouw en het konservatorium. Het casino kursaal van Oostende rekent hij daar niet bij.

„Uit het programma van de prijskamp die de stad Oostende in 1946 uitschreef voor het ontwerpen van een nieuw kursaal, bleek dat men een nieuw paleis voor de mondaine wereld voor ogen had. De tijden waren echter veranderd. Ik voelde aan dat het sociale leven zich op een keerpunt bevond in de richting van een grotere demokratizering."

„Toch volgde ik het opgelegde programma nauwgezet omdat ik die opdracht niet wilde missen. Ik moest tijdens de oorlog schulden maken om te overleven omdat ik weigerde te werken voor pro-Duitse bewegingen. Bovendien liep ik in 1932 een slechte ervaring op bij de internationale prijsvraag voor de urbanizatie van de Linkeroever van de Schelde in Antwerpen. Doordat ik het programma niet eerbiedigde, kreeg ik de opdracht niet."

Nadat hij in augustus 1946 aangesteld was tot ontwerper van het nieuwe casino kursaal van Oostende, deed Stijnen nog een tegenvoorstel voor een casino kursaal dat dichter bij het volk stond. Maar het stadsbestuur verwierp dat plan. „Ik voerde met pijn in het hart het projekt van de stad Oostende uit."

Léon Stijnen erkent in alle eerlijkheid dat het casino kursaal gebreken heeft die in de loop der jaren acuter werden door de verdere demokratizering sinds de jaren '50. Maar hij wil het kind niet met het badwater weggooien. Hij noemt de eventuele afbraak van het casino kursaal een geldverspilling.

Het betonnen skelet van de huidige konstruktie rust op betonnen funderingen wat bij afbraak een ernstig probleem kan opleveren. Verbouwen met het behoud van dat geraamte is veel goedkoper en Stijnen heeft daarover zo zijn eigen idee.

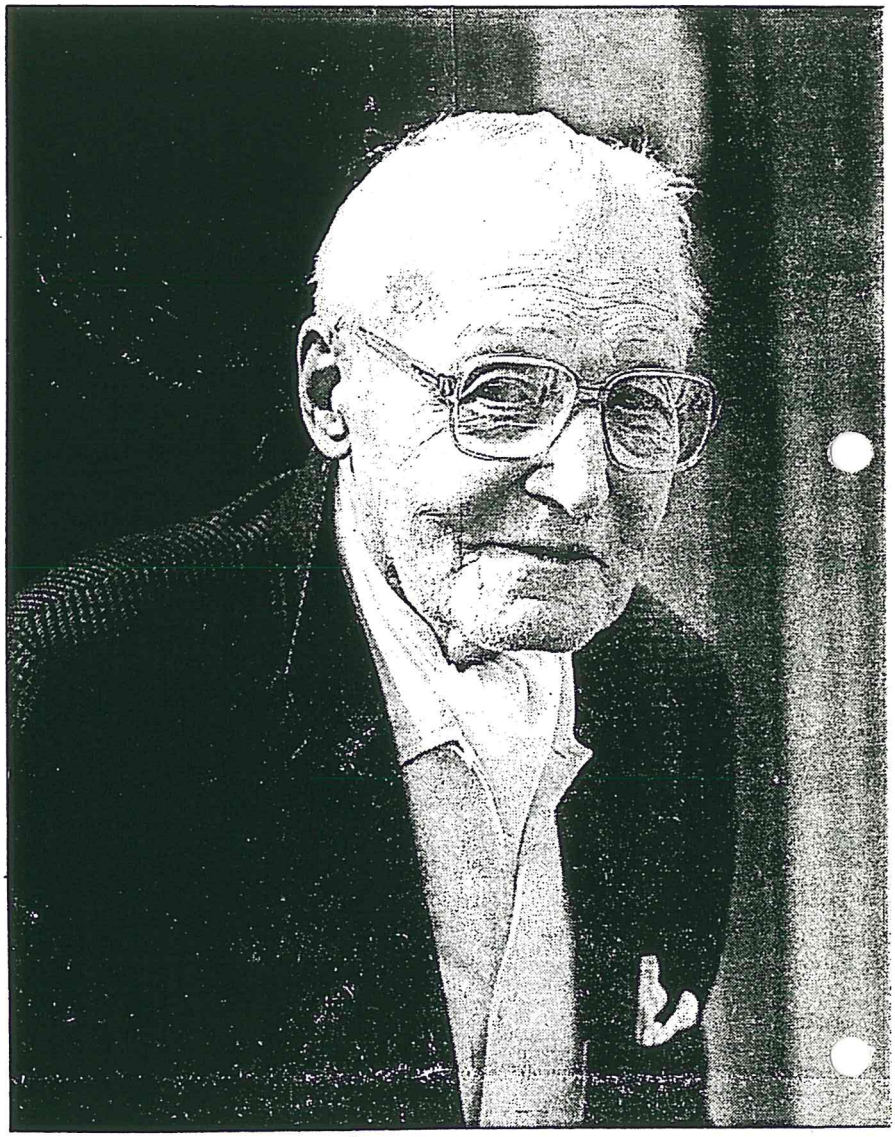
„Mijn uitgangspunt voor de vernieuwing van het casino kursaal is dat Oostende een kulturele zending heeft. Daarom zie ik het kursaal als een kongrescentrum. Daarvoor zijn er op de verdiepingen grote, middelgrote en kleine kongreszalen nodig. Alle zalen moeten een zicht op zee hebben. Verder zijn er kantoren en een tentoonstellingszaal nodig."

De kongreszalen precies situeren wil Stijnen niet. „Ik kan dat niet zomaar uit mijn mouw schudden. Dat vergt een grondige studie. Maar de speelzaal kan blijven waar ze is ter ontspanning van de kongressisten. Er moet voor hen een restaurant zijn en ondergrondse parkeermogelijkheid, indien mogelijk op twee verdiepingen. Maar ik ben tegen de integratie van een hotel. Het moet een openbaar gebouw blijven. Hotels kan men elders in Oostende bouwen."

Hoewel Léon Stijnen zegt ervoor te oud te zijn, zou het weinig moeite kosten om hem te overhalen nog mee te werken aan een ontwerp voor de verbouwing van het casino kursaal tot kongrescentrum.

„Ik zou nog een programma kunnen opstellen als men het mij vraagt. Maar men vraagt me niets. Ik vind dat schandalig. Het is tenslotte toch mijn werk waarover ze beslissen. Voor het behoud van de muurschildering van Delvaux willen ze alles doen maar voor de architektuur niets. Het doet me pijn als er over afbraak gesproken wordt zonder aan mij te vragen wat ik van het gebouw kan maken. Dat is toch het minste wat men kan doen."

Stefaan STRUYVE

Léon Stynen, architekt van het casino: „Het kursaal afbreken is een waanzinnige geldverspilling". (Foto's Els VERHAEGHE)

5.8.89
DE MORGEN

90-jarige architekt Stynen: Casino Oostende moet niet afgebroken

LEON Stynen, die vorige week 90 werd, is een van de belangrijkste na-oorlogse architekten van ons land, en heeft ook grote bekendheid in het buitenland. Tot zijn werk behoren onder meer het Belgisch paviljoen op de wereldtentoonstelling van New York in 1939, de casino's van Oostende, Knokke en Chaudfontaine, de paviljoenen van de waterbronnen in Chaudfontaine, het kultureel centrum van Ukkel en het konservatorium van Antwerpen.

Stynen is direkteur geweest van de Nationale Hogere School van Architektuur en Dekoratieve kunsten Ter Kameren in Brussel waar hij Herman Teirlinck opvolgde en ondermeer Paul Delvaux en Jespers als leraars onder zich had. Hij was ook jarenlang verantwoordelijk voor de opleiding van jonge architekten aan de Antwerpse Koninklijke Akademie voor Schone Kunsten en werd verscheidene malen voor zijn werk onderscheiden. Hij gaf ook tal van lezingen over architektuur in Europa en in Amerika, en was goed bevriend met de wereldberoemde Franse architekt Le Corbusier.

Wedstrijd

De opdracht voor de bouw van het casino-kursaal in Oostende kreeg Stynen destijds als laureaat van een door de stad Oostende uitgeschreven architektuurwedstrijd. In gesprek met Belga zei hij in dat verband dat hij eigenlijk een heel ander gebouw had willen ontwerpen. "Om de kosten voor een dubbel podium te vermijden stelde ik voor de koncertzaal en de zaal voor music-hall te groeperen rond één podium. Deze oplossing maakte het mogelijk de twee zalen tot een grotere te verenigen. In dit voorstel was de circulatie niet meer centraal ontwikkeld, maar op de periferie, zodat de bezoeker rondom het gebouw tot een wandeling werd uitgenodigd. In dit voorstel voorzag ik op de dijk en vlak voor zee een enorme ruimte, waar bij onguur weer aan de menigte een schuilplaats werd geboden, met een café, een bioscoop, een marionettenteater, een creche voor kinderen, enzovoort. Dit alles met de bedoeling het casino een demokratisch karakter te geven".

Stynen wilde het casino eigenlijk ook op het naburig terrein bouwen om de hoofdweg te laten uitmonden op een monumentaal plein. Al die plannen werden echter door het toenmalig Oostendse stadsbestuur geweigerd. Het complex werd bovendien achteraf door de uitbater vervormd om te beantwoorden aan eisen die in het koncept niet opgenomen waren".

Renovatie

De architekt wijst erop dat het ganse gebouw stevig steunt op palen, die in de zandgrond werden gebetonneerd. Volgens hem moet bij eventuele renovatie de mooi gelegen kant aan de zeedijk een horeca-functie krijgen met restaurant en terras. De twee ondergrondse parkeerniveaus zijn ook een must, aldus Stynen. Hij hnd trouwens bij de oorspronkelijke plannen in 1948 al ondergrondse parkeerplaatsen voorzien, maar ook die werden geschrapt door het stadsbestuur. Voor de gevel werd een witte steen gebruikt en zeer veel glas, om een maximaal uitzicht op strand, dijk en zee te hebben. Stynen is er wel niet erg over te spreken dat het casino-gebouw sedert vele jaren niet meer wordt onderhouden.

Leon Stynen wil de de stad Oostende nog helpen bij de uitwerking van eventuele renovatiewerken, en meent dat daarbij de belangrijke pivotering niet mag worden vergeten, wat inhoudt dat de grote hall het casino-centrum moet worden, langs waar iedereen passeert.

Op het Oostendse stadhuis worden momenteel twee opties bestudeerd. De eerste houdt volledige afbraak in en de bouw van een vijfsterrenhotel in ruil voor een erfpachtakkoord met een gekende bouwfirma, de tweede is een renovatie-projekt van het bestaande complex, dat in 1952 werd ingehuldigd. Het was de eerste maal, dat de 90-jarige architekt van het Oostends Casino zich met zijn visie in deze diskussie mengde.

HET OOSTENDS KURSAAL
KRONIEK VAN EEN KLASSERING

Toen Leon Stynen in augustus 1989 een oproep deed om het Oostendse Casino-kursaal niet af te breken, maar drastisch te renoveren ("*Ik zou nog een programma kunnen opstellen als men het mij vraagt. Maar men vraagt mij niets. Ik vind dat schandalig*"), was hij 90 jaar ...
Op deze leeftijd wordt niemand blijkbaar 'au sérieux' genomen en de ambities lagen véél hoger. Een grootschalige nieuwbouwoperatie met toegevoegde horeca, residentiële en commerciële functies zou een nieuw kursaal genereren als batig saldo van een zeer ambitieus opzet dat bovendien de gemeenschap geen frank zou kosten. Ook de architecturale lat werd hoog gelegd.

Wie in de lente 1994, temidden het ambitieuze ontwerpgeweld van de architectuurwedstrijd nog voorzichtig pleitte voor bezinning en herontdekking van de potenties van het bestaande gebouw, werd als wereldvreemd beschouwd. Het gebouw had immers gaandeweg , door verwaarlozing, door verminkende toevoegingen, door functionele leegstand van de zeedijkzone zijn autoverdediging verloren. Zijn 'transparantie' zat al jaren verborgen achter gesloten gordijnen, panelen en wanden. De tapijten waren versleten, de aluminium ramen aan vernieuwing toe, de witsteen uitgeschuurd ... Ook de architectuurkritiek was gedempt. Dit was niet het beste werk van Stynen, die erkende dat hij tijdens het ontwerp serieus werd tegengewerkt.

Maar de omvang en overcongestie draaide de wedstrijd zoals gekend, de nek om. Het gigantische autofinancierings-programma diende hetzij in zee, hetzij ondergronds, hetzij boven, hetzij rondom te worden opgelost. De plek was nu eenmaal niet groter dan ze was. Het winnend schiereiland-project Van Reeth haalde een hoog niveau, maar werd in zijn landschappelijk, stedenbouwkundig impact door de bevolking afgewezen. Het project Foster bleek een bouwkundig dilemma met zijn 'ondergrondse' bouwput-ambities en hotelbovenbouw. Andere inzendingen kwamen er architecturaal niet aan te pas.
De architectonische ambities (die het gebouw inmiddels de status hadden verleend van potentiële bouwgrond) werden opgeborgen. De wedstrijd had volstaan.

Bleef over : de status van potentiële bouwgrond. Investeerders en juristen, bijgestaan door 'nuchtere' architecten en interieurontwerpers zouden deze bouwgrond nu rijp maken in een 'no nonsens' aanpak.

In een fotoboek 'casino-memories' in 1994 werd door Marc Dubois en Hedwig Spelliers ("*Ook moderne architectuur heeft recht ouder te worden*") een laatste hommage gebracht. Schrijver Eric De Kuyper gaf het kursaal begin 1997 in zijn boek 'terug aan zee' een nostalgisch eresaluut.

In mei 1997 werden de contouren van het architecturale vriespunt duidelijk in een afbraak van de 'buitengordel' en appartementen nieuwbouw 10 hoog, én afbraak en restyling van de interieurs. Het BPA dat deze immobiliënoperatie moest mogelijk maken, werd in openbaar onderzoek gebracht.

Deze miskleun trok nergens meer op. De bezinning over kwaliteiten van het bestaande gebouw werd nu plots wel zéér actueel. Vijf vóór twaalf werd een comité Kursaal aan Zee opgericht dat op 8 juli 1997, met de moed der wanhoop, een pleidooi tot behoud en renovatie in een persconferentie lanceerde ... Met een sneeuwbaleffect als gevolg.

De media coverden de polemiek een maand lang, dagelijks, in nationale en regionale dagbladen, tijdschriften, TV en radio. Het comité kreeg de steun van architectuur- en architectenverenigingen (ARCHIPEL, Interbellum, CAD Centrum voor Architectuur en Design, Sint-Lukasarchief, Orde van Architecten Antwerpen en West-Vlaanderen, OCOMOS, KBKW, KORONA, DOCOMOMO Eindhoven, Fondation pour l'architecture Brussel, Center for conservation K.U.Leuven, stichting Stad en Architectuur Leuven, stichting Architectuurcentrum Amsterdam, Koninklijke Vereniging voor Natuur en Stedeschoon Antwerpen, ... Kulturele Raad Oostende en tal van culturele verenigingen ...

Driehonderd architecten en honderden prominenten uit het culturele leven in Vlaanderen, Brussel en Wallonië (samen meer dan 1.000 personen) steunden het pleidooi. Voor een architectuurzaak was een dergelijke mobilisatie (bovendien in volle vakantie) eigenlijk nog nooit vertoond.

Gesterkt door deze steun, diende het comité op 15 juli een aanvraag tot klassering in. Minister Martens reageerde zeer alert. Begin augustus werd het kursaal op de voorlopige lijst geplaatst. Een woordenwisseling tussen twee ministers sloot de zaak af.
Ook de plaatselijke bevolking zat intussen niet stil en tekende 13.000 bezwaarschriften die bij het afsluiten van het openbaar onderzoek kort daarop, samen met een lijvig bezwaarschrift van het comité werden ingediend.
Niemand nam nog de verdediging op van het betwiste immobiliënproject. Er was nooit een debat. Het was door ondraaglijke lichtheid in elkaar gezakt en voortijdig afgevoerd.

Op 25 januari 98 werd het kursaal definitief geklasseerd. Binnenkort wordt een oproep naar kandidaat-ontwerpers voor de restauratie gelanceerd.

De cirkel is rond. De oproep van wijlen Leon Stynen, acht jaar geleden wordt weer actueel.

Verbouwing casino stuit op protest

Storm van protest tegen plannen Oostends casino

Merendeel van de Oostendenaars willen geen omvorming buitengordel tot appartementen !

Kunstenaars en architecten tegen renovatieplannen Oostends casino

Gloeiende petitielijst contra flats tegen casinogevel

Oostende, één zottenkot ?

Kursaalproject van stad stuit op veel boegeroep

Casinoplan uitgespuwd door cultureel Oostende

Oostende zottenkot?

'lannen Oostends casino 'onbegrijpelijk en crimineel'

ıtwerpse architect George Baines verbolgen over plannen Oostends gemeentebestuur

Casinokoorts bliift stiigen

Comité vraagt bescherming aan van Oostends Casino

De 'ondraaglijke lichtheid' van het Oostendse casino-dossier

RIEN NE VA PLUS

De slag om het Casino-Kursaal van Oostende

Comité wil casinoplan fatale klap geven

vloedgolf bezwaarschriften

Wordt Atlantic Wall gedicht ?

Geen discussies over het casino

Beschermingsprocedure voor Oostends Casino Kursaal ingezet

in het casino van Oostende

Martens akkoord over verbouwing casino

Casino Oostende voorlopig beschermd

Vlaams minister van Cultuur Martens zette donderdag zijn handtekening onder het besluit. Hij stelt dit gedaan te hebben na advies van de architectenvereniging Archipel. „Zij hebben de alarmbel geluid over het project

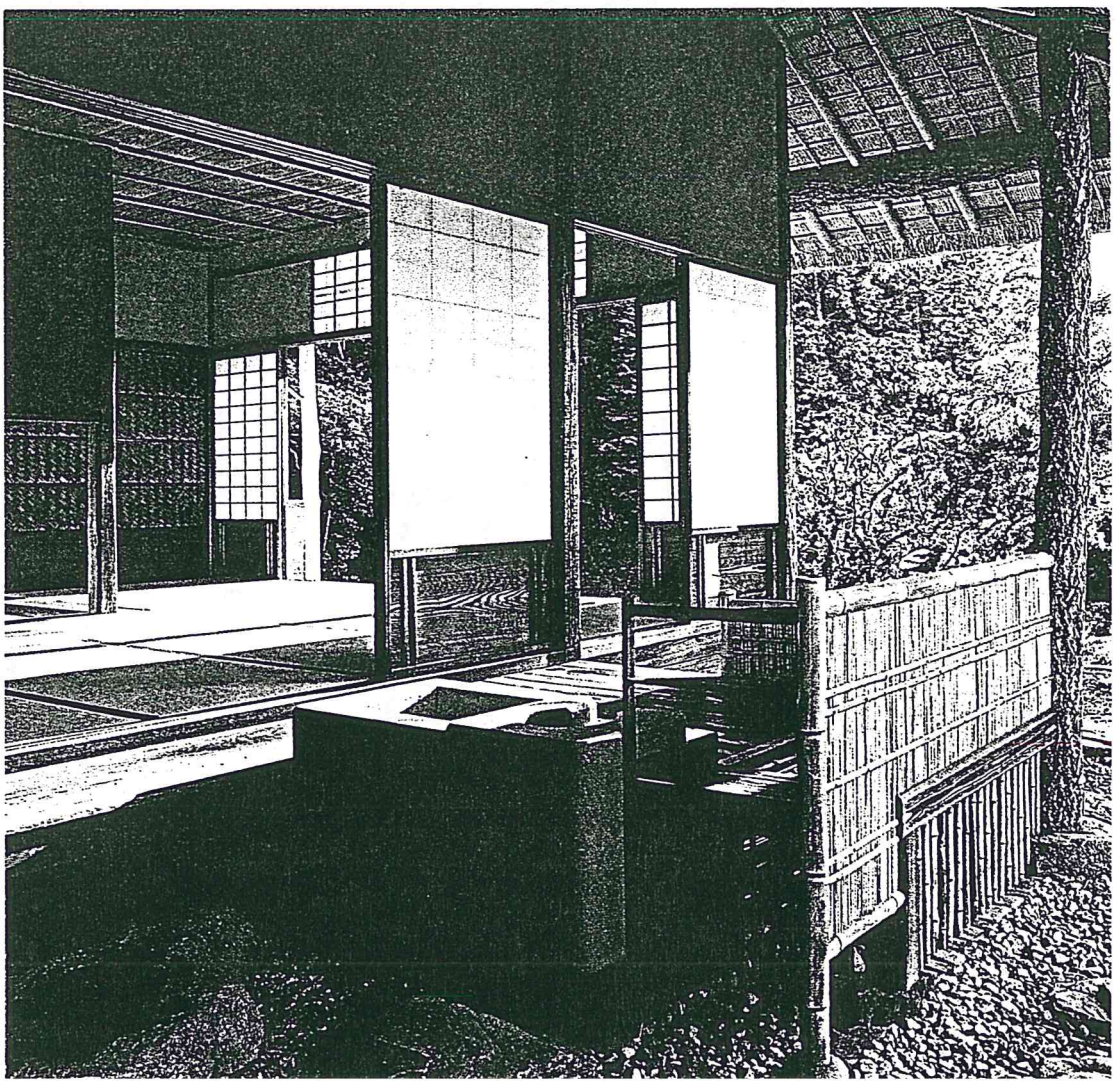
Copyright Art and Architecture Bookshop

Jakobijnenstraat 8
B-9000 Gent
Tel: 09/223.5794 Fax: 09/233.3173

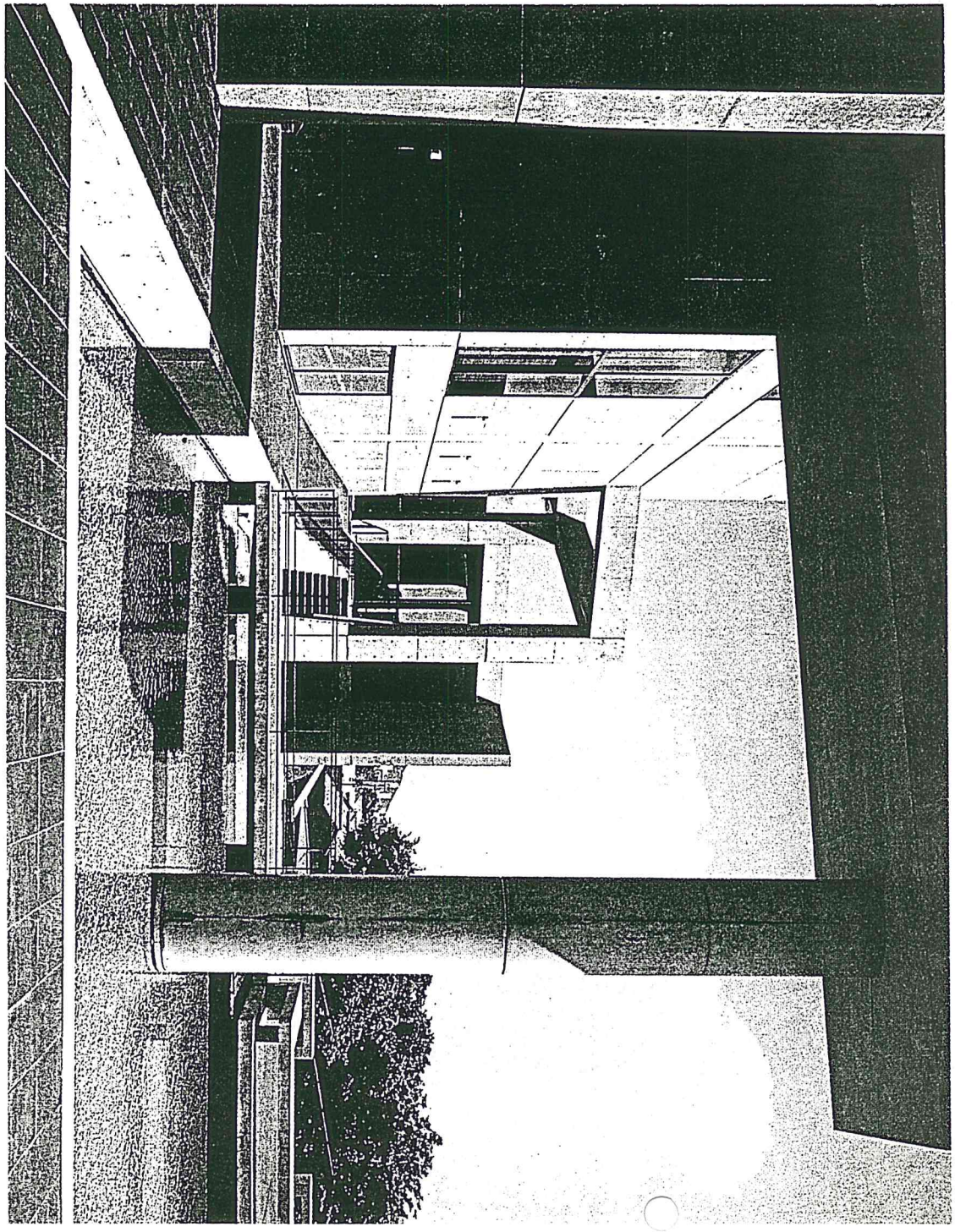
Haarstraat 22
B-2000 Antwerpen
Tel: 03/232.9416

ARCHITECTUURBOEKEN in verband met JAPAN :
(verkoopsprijzen steeds onder voorbehoud van wijziging)

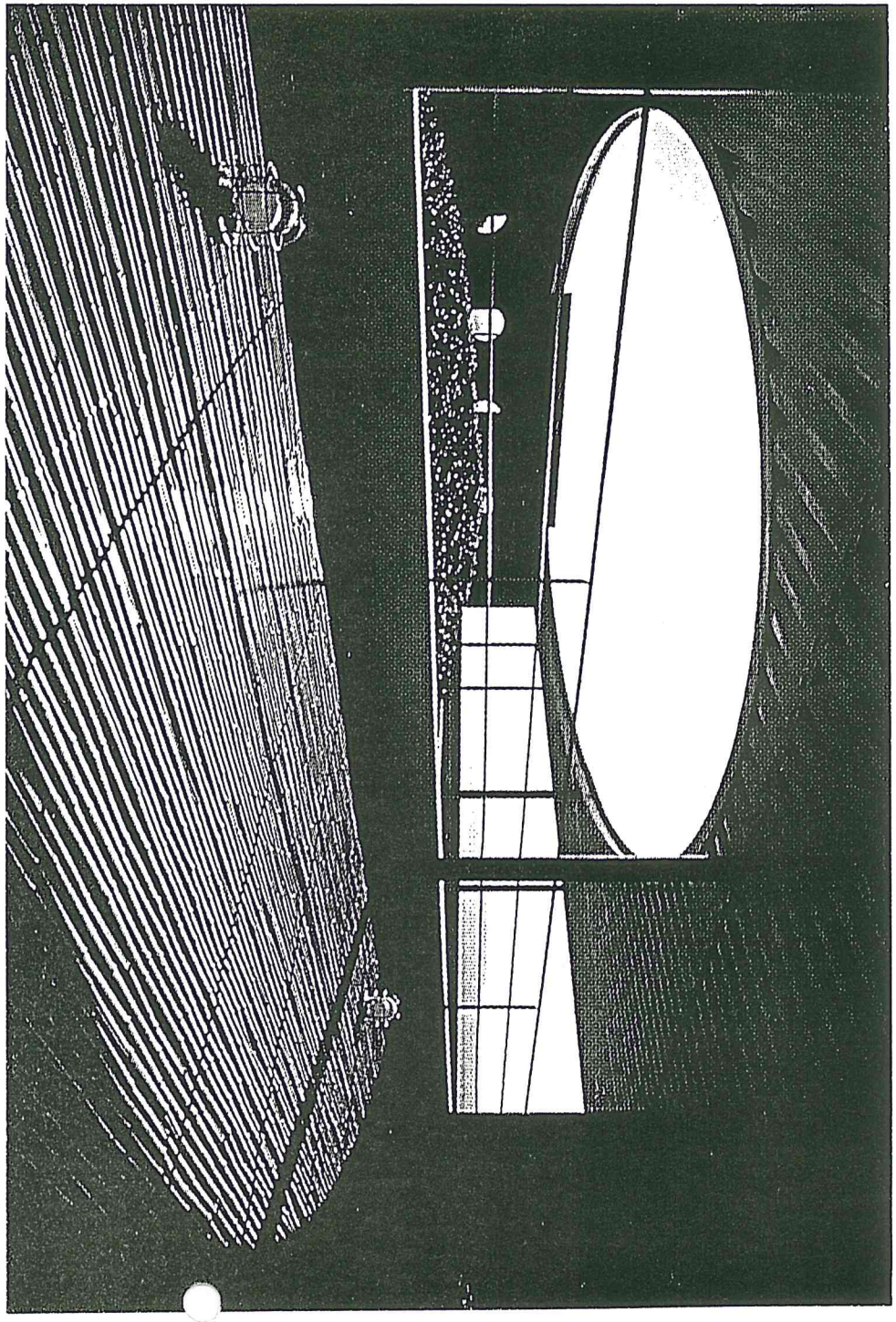
* Tadao Ando (El Croquis/Monografie) (2000,-)
* Tadao Ando Complete Works (Dalco/Phaidon) (pb) (1850,-)
* Tadao Ando Details I (GA Publications) (2750,-)
* Tadao Ando Details II (GA Publications) (2750,-)
* Tadao Ando The COLOURS of LIGHT (4350,-)
* Japan Architect 23 & 27 SPACE IN DETAIL 1 & 2 (à 2200 elk)
* World Cities: Tokyo Academy Ed. (5400,-)
* Contemporary Japanese Architects (Taschen) (750,-)
* From Shinto to Ando (Studies in Architectural Anthropology) (1350,-)
* Architectuur, Stedebouw en Landschap in Japan (800,-)
* Toyo ITO (2G) (1250,-)
* Toyo ITO (El Croquis) (1250,-)
* Waro Kishi/Sejima (El Croquis) (1400,-)
* Hiroshi Hara (GA Architect) (2750,-)
* Fumihiko MAKI (monografie Thames&Hudson) (2300,-)
* Arata Isosaki (GA Document Extra) (1450,-)
* Arata Isosaki 1959-78 (GA Architect) (2750,-)
* Shin Takamatsu (GA Architect) (2750,-)
* Villa Katsura (Japan Architect) (7500,-)
* What is Japanese Architecture ? (A Survey of Traditional Japanese Architecture) (1650,-)
* The Japan Guide (Princeton Architectura Press) (1100,-)
* Guide Japan 20th Century (Birkhauser) (1200,-)
* Wood and Wood Joints (Building Traditions in Europe and Japan) (Birkhauser) (2500,-)

TADAO ANDO

TOYO ITO

TUSSEN ZEN EN CHAOS

Archipel in Tokyo - Kobe - Osaka - Himej - Fukuoka - Kumamato - Hiroshima - Mijajima - Kyoto . 5-17 april 1998

Na jaren architectuurtrips en -reizen doorheen Europa, kreeg het 'zwaardere' werk enkele jaren geleden reeds vorm in Chicago-Wisconsin. De afgelopen Japan-reis zette de kroon op een nieuw genre : de Architectuur Expeditie.

Voor de 88 deelnemers werd de 2000 km lange tocht doorheen centraal en zuid Japan een onvergetelijke culturele ervaring en een architecturale brainstorming.

Een mentale sprong naar een cultuur vol ongrijpbare tegenstellingen. Zappend tussen zen en chaos, tussen the beauty en the beast, de architectuurparels en de losgeslagen steden, de paradijstuinen en de neonjungles ... de traditie en de moderniteit.

De uitgepuurde stilte van de 15 stenen in de zentuin in Ryoanji en het oorverdovende frenetieke geweld van de ratelende metalen bolletjes in de Pachincho speelhallen ... Japan is zowel het een als het ander ...

Deze zappende expeditie vraagt nog maanden verwerking. We houden het dus bij wat summiere, onvolledige notities.

MAANDAG . TOKYO

Deze metropool is 'the beast' : de hogere vorm van stedelijke chaos, efficiënt bijeengehouden door een perfect metrosysteem. Neonuitbarstingen in Shibuya, Shinjuku ... statiger electrische composities in Ginza, boven elkaar gestapelde stadsautostrades ... en overal de wriemelende mensenmassa's in straten en stations, doorsneden door 88 westerlingen (de enige in Tokyo overigens) bijeengehouden door gele Archipelpetjes. (De list werkte.

DINSDAG . TOKYO

- **KENZO TANGE**, zijn recent werk, de gigantische torens van **New Tokyo city hall** (82) en het naburige regeringskantoorcomplex verbazen door hun grafisch Amerikaans academisme.
- Het **Shinjuku NS building** van **NIKKEN SEKKEI** met zijn overweldigende binnenruimte grijpt aan door eenvoud en minimalisme.
- Het **national gymnasium voor de olympische spelen** van **KENZO TANGE** (64) is een tijdloos samenspel van elegantie en monumentaliteit, van Japanse traditie en moderniteit.
- Een eerste, veelbelovende, kennismaking met **TADAO ANDO** in **collezione** : volume en leegte, licht en schaduw, ruimtelijke dynamiek, 'promenade architectural'.
- Drie gebouwen van **FUMIHIKO MAKI** demonstreren diens architectonisch raffinement : de **spiral building** (met zijn spiraalvormige opbouw van gevels, routes en ruimten), de **tepia building** (met broze evenwichten), het **metropolitan gymnasium** (met zijn zeer Japanse dakvormen).

WOENSDAG . TOKYO

- Het **National museum** van **LE CORBUSIER** (helaas gesloten wegens restauratie) met daartegenover : het werk van **MAEKAWA** : de leerling die de meester ter plaatse overklast. De **metropolitan festival hall** heeft een monumentale oerkracht die Chandigar oproept. Het nagelt je aan de grond.
- Na een tuinenwandeling (de zon komt erdoor) onder explosies van bloeiende kerselaars (veel witter dan bij ons met scherpgetekende, zwarte takken), de trein naar Chiba New Town.
- Onderweg langs de kust een wonder van minimaliistische schoonheid. Het **observatory** van **KASAI RINKAI KOEN** is een driedimentionele wandelgaanderij met als enige functie : het bekijken van de zee. Een glazen lineair volume, doorklieft door hellingsbanen. De detaillering is haarscherp. Het gebouw zweeft.
- In Chiba New Town, opnieuw indrukwekkend werk van **FUMIHIKO MAKI** (de **Makuhari messe I en II** met ernaast **TOYO ITO**'s hangstructuur boven tentoon-stellingshalls.
- Een **woonwijk** van **STEVEN HOLL** met zorgvuldig afgewogen kleurrijke enscene-ringen van de buitenruimtes.

DONDERDAG . TOKYO

- Laatste dag Tokyo. De leegte in de stad. De tuinen van het Imperial Palace (helaas in de regen). **Kantoorgebouwen** van **MAEKAWA** (65 en 74).
- 's Middags the Space Odyssey van **RAFAËL VIGNOLY** (97) in het **Tokyo International Forum**. Verbluffend in zijn omvang en zijn perfectie. Pyranesische, duizelingwekkende hall. Spectaculaire concertzalen en foyerruimtes.
- Wandeling doorheen het statige Ginza met gebouwen van **ASHIHARA** (**Sony building**), **NIKKEN SEKKEI, TANGHE ... KUROKAWA** (**Nagakin Capsule Tower**), het symbool van het metabolisme. Een bizarre **EISENMAN** constructie om af te sluiten.
- Shinkansen naar Osaka (Mooi verpakte eetboxen met eetbare raadsels)

VRIJDAG . OSAKA

- Na een bustocht door een agglomeratie die nergens ophoudt, de bergen. De ongerepte natuur (70 % van Japan schijnt zich in deze status te bevinden). De **Chapel of Mount Rokko** van **TADAO ANDO** (85) blijkt echt in zijn eenvoud maar volkomen onecht in zijn gebruik. In werkelijkheid is dit een commerciële trouwkapel-annex van een banaal hotel, gespecialiseerd in trouwfeesten.
- Het **Rokko housing I en II**-complex van **TADAO ANDO** (78, 85) maakt een monumentale uitzondering op de regel dat in Japan nergens op berghellingen wordt gebouwd.
- **ANDO's Church of the Light** (het is toevallig Goede Vrijdag, even vóór drie uur). Kleine, maar beklijvende sacrale ruimte. Het kruisvormig licht priemt door het netvlies.
- Terug naar Osaka voor een receptie, architectuurvoordracht (**KINOSHITA**), concert met marimba en sax, en staand Belgisch buffet dat door de aanwezige Japanse architecten en professoren zeer gretig wordt gesmaakt. Het Belgium Flanders Exchange Center zorgde voor een feestelijke verademing. De conversatie met Japanse collega's lukt hier en daar. Visitekaartjes worden uitgedeeld.
- De avond wordt besloten op de brug aan de **Kirin Plaza** (**SHIN TAKAMATSU**), een decor van machine-esthetiek omvat vier lichttorens die deze neonzee van een indrukwekkende repliek voorziet. De ambiance op deze stedelijke plek is bruisend en vitaal. Een scène uit Metropolis.
- De twee fraaie **TADAO ANDO bars** nabij het hotel (in de kelder van textielzaken) worden door Archipel-leden overrompeld. Tweemaal Ando : de bruine kroeg versus de bar voor de zakenman.

ZATERDAG . HIMEJI, FUKUOKA

- Shinkansen naar Himeji . Zomerse hittegolf.
- Het **Himeji Castle** (1333-1609) is het eerste serieuze contact met klassiek Japan. Het gaafst bewaarde van alle kasteelcomplexen. Zig-zaggende routing tussen zware vestingsmuren, centraal bekroond door een hoofdtoren in vijf geleedde verdiepingen. Een wereldmonument. De ultieme combinatie van elegantie en zwaarte.
- Een wandeling verder : het **literatuurmuseum** van **TADAO ANDO** (91). Twee in elkaar gedraaide kubussen, omgeven door een cylinder, uitlopend in wanden, vlakken, trappen, waterpartijen. Een explosie van doorzichten, zoninval, schaduwwerking, routing ... afgesloten in een latere faze door een rustige balkvorm.
- Palend eraan : de serene klassieke **villa Bokeitei**. Hier begint men te vermoeden waar het in dit fluide klassieke woonconcept om gaat. Een geraffineerde cluster van geschakelde ruimtes, omboord door binnen- en buitengangen, wisselend indeelbaar door de glijdende papierwanden, betrokken op de tuin in omsloten ingekaderde zichten ... Hoe schaalverkleining ongelooflijke ruimtelijkheid genereert.
- In een adembenemend gaaf landschap gooit **TADAO ANDO** in zijn **Children's Museum** (89) alle remmen los. Een totaalervaring van landschap en architecturale routing, een magistrale les in architectuur. Ruimtelijke doorzichten kadreren het landschap, wanden en trappartijen laten het gebouw over het landschap uitdeinen.
- Shinkansen naar Fukuoka. Eenpersoonshotelcellen voor de zakenman. De bar van **Hotel il Pallazo** (**ROSSI**) wordt het Archipel-trefpunt.

ZONDAG . FUKUOKA

- In Fukuoka lijkt de chaos meer op mensenmaat. Werken van **ISOZAKI, KUROKAWA** en het controversiële **palazzo hotel** van **ALDO ROSSI** (87), ergens tussen mausoleum en stedelijk gebaar. Robuust idee van de stad, interieurs zwelgend in luxe.

- s' Middags : pauze in een knettergek **Canal city**. Kitchindigestie. Een architectuur-gedrocht dat ongelooflijk functioneert. Disneyland in volle stadscentrum.
- bus naar **Nexus World** met een zeer gaaf uitgebalanceerd wooncomplex van **STEVEN HOLL** (91). Een beheerst architecturaal gedreven raffinement.
- Daarnaast : het **wooncomplex** van **REM KOOLHAAS** (91). Van de straat af gezien : een zware zwevende sokkel. Vanuit de nabijgelegen parkeertoren bekeken : een ongemeen boeiende woonstructuur met zijn golvende woonstrips.
- **CHRISTIAN DE PORTZAMPARC** (91) slaat de bal mis en realiseerde een **wooncomplex** als operadecor. (De kwaliteit van de 'rue des hautes formes' in Parijs is hier volkomen opgelost in futiele gebaren).
- Uitstap naar zee. Het zeefront wordt beheerst door een ongemeen ranke **toren** van **NIKKEI SEKKEI**. Het naburige **gasmuseum** van **SHOE YOH** is een parel. Scherp gedetailleerd gebouw. Zwart interieur met centrale pyranesische put vol effecten en interactieve experimenten.
- Shinkansen naar Kumamoto. Een hotel met haar zicht op het verlichte **Kumamoto Castle** en de flanken van geschoren azalea's

MAANDAG . YATSUSHIRO - KUMAMOTO

- Dit wordt een **TOYO ITO** dag. Bustrip naar Yatsushiro.
- Drie schitterende complexen in een steeds adequate maar sterk wisselende architectuurtaal.
- Het **bejaardencentrum** in een sobere, elegante aanpak. Degelijk, luchtig, zeer leefbaar.
- Het **Yatsushiro Municipal Museum** met scherpgetekende dakvleugels als opwiekende vogels.
- De **brandweerkazerne**. Opgetild boven de brandweerwagens. Zwevende ruimtelijkheid. Heldere poëzie. Heerlijk gebouw. Functioneel én elegant. Ito lijkt een begenadigd, trefzeker architect in een streek (de 'Kumamoto Art Polis') die volgens de plaatselijke architectuurfolders, architecturaal talent verzamelt.
- **Kumamoto castle** dompelt ons opnieuw onder in het klassieke Japan. Mysterieuze slalom van zware, zwarte wanden en witgepleisterde bovenstructuren.
- De beroemde **Joju-tuin** met zijn zorgvuldige afgemeten composities die het bergenlandschap in Japan samenvatten. Esthetisch raffinement. Toeristisch in zijn toegangen helaas omsingeld door Cola-automaten (maar ook dàt is Japan).
- Het trapvormig **Kumamoto-Kita police station** van **SHINOHARA** is een zwaar geënsceneerde repliek op de stad.
- De **sociale woonwijken** van **YAMAMOTO** en **NINO** (met hun overbodige klimop van trappen en luifels) overtuigen niet.

DINSDAG . MIYAJIMA - HIROSHIMA

- Een tussenstop in **Hiroshima**. De beroemde ruïne. Dit was dus de plek van nucleaire schande. Het museum van **TANGE**. De bergen papieren kraanvogelkransen van schoolkinderen met hun duizenden uren plooiwerk vormen het broze monument van menselijke emotie.
- Trein en overzetboot naar Miyajima. Een eiland waar het klassieke Japan zich landschappelijk en theatraal ontplooit. Het **Tuskushima Shrine** : een magistrale oranjerode stakelselconstructie met zicht op de gigantische **torii poort** in het water. Boedistische tempelcomplexen, nachtegalen-wandelpad ... Traditioneel dorp met een koopmanswoning waarin het esthetische raffinement van de traditionele woningbouw de adem snoert ...
- 's Avonds : shinkansen naar Kyoto. Laatste halte.

WOENSDAG . KYOTO

Deze reis houdt niet op te verbazen en krijgt vandaag boeketten vuurwerksalvo's.

- De **Kinkakuji tempel** (met zijn gouden paviljoen) en zijn paradijselijke tuinen. De **Ryoanji zen** tuin met zijn perfecte esthetiek van muur, gerakelde gravel en 15 rotsblokken.
- De actualiteit : met de **garden of fine arts** van **TADAO ANDO** (94) die hier zijn architectuurtaal naar het (te) formeel-barokke laat losslaan.
- **SHIN TAKAMATSU** (90) demonstreert met zijn **Syntax building** een soort radicale architecturale waanzin. Ook in **Origin I en II** slaat hij toe in associatieve, futuristische gebaren.

試 65
34

'98-04-07 20:49 NTA FTD TOKYO JAPAN 81335728766

<貸切バス依頼書>

新規	/
変更	/
再変更	/
確認	4/7

10年4月7

(株)日本旅

(ベルギー)

日本到着日 4/6

25
12
35
37

近江京都	観光バス	駿	手配係

TOUR#	04 - 5 - A000276	人員	88 名
団体名	ARCHIPEL		
種別	(1) 小型マイクロ (2) 中型スケルトン (3)大型スケルトン		
	(a) トランク付 (b) バスガイド付 (c) 有料道路駐車代立替		

月/日	行
4/7 (金)	京都発12(58名) ～ リーガロイヤル京都 宿泊 京12:0 6:45
( )	(80名) ～ 宿泊 (AM)
( )	

35

INFORMATION

●拝観日時
3月1日～11月30日 A.M.8:00～P.M.5:00
12月1日～2月末日 A.M.8:30～P.M.4:30

●駐車場
大型20台・自家用車100台
(拝観者の駐車料金は無料です。
但し、拝観者以外の駐車は固くお断り致します。)

交通のごあんない

●京都駅→竜安寺
市バス㊿立命館大学前下車(徒歩7分)

●四条大宮→竜安寺
市バス㊺立命館大学前下車(徒歩7分)

●三条京阪→竜安寺
市バス㊾竜安寺前下車

●竜安寺→嵐山、嵯峨、映画村
京福電鉄
竜安寺道→帷子の辻→嵐山、嵯峨
太秦映画村

- **Time's I & II**, twee wooneenheden van **TADAO ANDO** van een grote sereniteit en een "rustige" schaal.
- **The concerthall** van **ARATA ISOZAKI** (83) is een meesterwerk van zijn kunde. De golvende gevels. De ruimtelijke surrealistische ervaring van pure dynamiek in de centrale hall. Architectuur als muziek.
- Het rode **Heian Shrine** doet verstommen door zijn grandeur.
- De **Kyoto Hall** van **KUMO MAEKAWA** (59). Opnieuw monumentaal en groots, met daarachter het **National museum of modern art** van **FUMIHIKO MAKI** (86) (iets minder overtuigend dan zijn werk in Tokyo).
- Verrassende ontdekking : een subliem **winkel- en wooncomplex** met gekamde, gepleisterde wanden dat gave associaties oproept met het werk van Barragan.
- Monumentale afsluiting van de reis. Het **Kiyomizu-dera tempelcomplex** bij zonsondergang : een bergflank, bezaaid met tempels en heerlijke tuinen, omboord door traditionele wijken. Knetterend applaus voor Hera en Thomas, met op de achtergrond doffe slagen van een priester op zijn trom.

DONDERDAG . KYOTO

- De Archipelgroep stuift uiteen om in één vrije dag het onmogelijke aan te pakken. Kennismaking met het atelier van Takamatsu ... verkenning van deze stad met zijn tuinenpracht. Zijn tempels, zijn kasteel, zijn keizerlijke sites, zijn traditionele wijken, zijn 3.000 historische sites (en nog wat winkelen). 88 verhalen ...

VRIJDAG . KANSAI AIRPORT-ZAVENTEM AIRPORT

- De **Kansai Airport** (94) van **RENZO PIANO**. Een verbazingwekkend transparant en sierlijk gebouw, perfect functioneel, helder en overzichtelijk. De terugkeer naar het nieuwe ergerlijke onding, culminatie van Belgische pruts en lompigheid in Zaventem. De vlucht van de Kansai 'beauty' naar de Zaventem 'beast'.

BEDANKT

Deze memorabele architectuurexpeditie was onmogelijk zonder **HERA VAN SANDE**. Architect van een perfect reisconcept in een evenwichtige dosering van stedenbouw, cultuur, hedendaagse, naoorlogse en klassieke architectuur, tuinen en landschappen, gestuwd in een twee weken volgehouden timing, zo scherp als deze van een Shinkanzen. Reisleidster, gids en tolk voor 86 analfabeten die niet kunnen spreken, noch lezen, laat staan de weg vinden. Hierin voortreffelijk bijgestaan door **THOMAS DANIELL** (een architect uit Nieuw-Zeeland die in de groep paste alsof hij er al jaren bijhoorde).
De expeditie had soms iets weg van een bergbeklimmerstocht waarin Hera en Tom als gidsen vooropklommen met een onzichtbaar koord van gele Archipelpetjes in hun zog. We kunnen Hera en Tom alleen 1000 maal bedanken voor deze 'twee weken in de hemel' (dixit Charles Vermeersch).

Dank ook aan het professionele Archipel-team. Het vlotte beheer van Michel die met deze reis al maanden de handen vol had en aan de hotelrecepties de dagelijkse problemen oploste.
Het in Chicago gelouterde duo Wim en Gery die de grote groep discreet maar efficiënt splitste, telde, leidde. Het zorgeloos meedrijven van 88 reizigers werd onopvallend maar rigied elk uur bijgehouden.

Tijdens de reisvoorbereidingen in het afgelopen jaar, zagen we de uitdaging geleidelijk groeien en vorm krijgen doorheen een complex kluwen van afspraken, boekingen, reserveringen en rekenwerk. Voor de reisdeelnemers leek alles ontspannen op wieltjes te lopen, niet in het minst door hun uithoudingsvermogen, solidariteit, groepsdynamiek en Archipel-spirit. Dit was een zalige reisgroep die 88 maal wordt bedankt.

SAYONARA JAPAN

In het najaar komen we er zeker op terug. (Er werd immers driftig en zeer Japans gefilmd en gefotografeerd). Het architectuurreizen wordt wellicht vervolgd in Portugal 1999. Ook aan Finland en Mexico wordt gedacht. (Jan legde reeds contacten met Ricardo Legoretta). Maar alle suggesties, waar ook ter wereld, zijn welkom ... architectuur kent geen grenzen.

Marc Felix

HET ARCHIPEL WERKJAAR 97-98

za 18 OKTOBER 97

DAGTRIP : ARCHIPEL IN LIMBURG
werk van Wiel Arets, Dom Van der Laan, Alfredo de Gregorio, Vittorio Simoni en Aldo Rossi

CYCLUS ARCHITECTUUR IN JAPAN

vr. 14 NOVEMBER 97

inleiding door Jan Bruggemans

za. 6 DECEMBER 97

ADVENTURES OF A NEW JAPANESE GENERATION
voordracht door professor RIICHI MIYAKE (associate professor Shibaura Institute of Technology)

vr. 23 JANUARI 98

OP ZOEK NAAR DE KRACHT VAN DE SCHADUW
voordracht door Hera Van Sande

vr. 13 FEBRUARI 98

DE CONTINUÏTEIT VAN HET NIEUWE
voordracht door Hera Van Sande.

vr. 20 MAART 98

JAN KEN DONG (steen-papier-schaar)
de derde dimensie in het stedelijk grid van Kyoto
voordracht door Koen Van Singel

zo. 5 tot vr. 17 APRIL 98 . architectuurreis ARCHIPEL IN JAPAN

vr. 15 MEI 98

HET OOSTENDSE KURSAAL en het naoorlogs patrimonium
voordracht door Jos Vandenbreeden
in Oostende, Theaterzaal De Illusie, Graaf de Smet de naeyerlaan 19, 20u.30

vr. 12 JUNI 98

Paul Robbrecht en Hilde Daem
voordracht over recent werk
't Leerhuys, Groeninge 35, Brugge om 20u.30

CONTACTADRESSEN
voorzitter Marc Felix Koningstraat 43A b.1 8400-Oostende
tel. kantoor 059/70.21.80 / tel. privé 059/70.01.58 / fax kantoor 059/70.81.98

secretaris-penningmeester Michel Van Langenhove Doornstraat 330
8200-Sint-Andries tel. 050/39.30.85 / fax 050/39.01.89
rekeningnr. 750-9072064-06 van vzw ARCHIPEL, p.a. Doornstraat 330, 8200-Sint-Andries

vice-voorzitter Jan Vandewalle Sint-Jansstraat 20 8000-Brugge
tel. kantoor 050/33.63.56 / tel. privé 050/34.41.30

beheerders : Philip Cardinael, Rik Scherpereel, Wim Supply, Gery Vandenabeele, Paul Vandenberghe

---

ARCHIPEL is een Vlaamse architectuurvereniging die zich richt tot architecten en belangstellenden.

ARCHIPELBULLETIN MEI 1998
opmaak : Marc Felix, Jan Vandewalle
ver.uitgev. : Marc Felix . Koningstraat 43A, 8400-Oostende